

Markens liljer

Henriette Gislesen og kvinneidealet,
hjemmets pryd eller aktiv samfunnsborger?¹

Av Rolf Inge Larsen

Norske misjonskvinner havnet på midten av 1800-tallet i et dilemma mellom det tradisjonelle kvinneidealet i det norske samfunnet slik det var beskrevet i "Hustavlen" i Luthers lille katekisme, og vekkelseskristendommens personlige tro og ansvaret for å bringe evangeliet videre slik det er beskrevet i "Misjonsbefalingen". En av de ledende misjonskvinnene var Henriette Gislesen, som virket i krysningspunktet mellom disse idealene. I løpet av 1850-tallet publiserte Gislesen flere bøker der hun argumenterte for det tradisjonelle kvinneidealet som Gud og mannen underdanig i det offentlige livet, samtidig som hun i sin virksomhet som kvinneforeningsleder brøt med det samme idealet i sin iver i misjonens tjeneste.

O, I Kvinder! at kunde leve saaledes til Velsignelse for sine Omgivelser, til Guds Glæde og Pris, som Lillien gjør det, kunde I tænke Eder noget elskeligere, og bedre paa denne Jord?²

Sitatet over er hentet fra *Den kvindelige Virksomhed for Missionen. Et Afskedsord til Søstre* (1853), som var en bestselger blant religiøs litteratur på midten av 1800-tallet. Boken var forfattet av Henriette Gislesen og ble utgitt anonymt.

Artikkelen retter søkelyset mot Henriette Gislesen, som ifølge *Norsk Biografisk Leksikon* var "en av sin tids mest betydelige og begavede kvinder", og hennes ambivalente syn på kvinnerollen.³ Skulle kvinnen være hjemmets pryd, eller hadde hun et samfunnsansvar som fordret aktiv deltakelse også utenfor hjemmet? Og var det en motsetning mellom den kvinnerollen Gislesen beskrev i sine bøker og den kvinnerollen hun praktiserte? Drøftingen er altså knyttet til det Henriette Gislesen selv skrev, hennes rolle som inspirator for norske misjonskvinner lokalt og nasjonalt og hennes ettermæle.

¹ Takk til Liv Carstens Knudsen på Institutt for lærerutdanning og pedagogikk og forskerseminaret til Institutt for historie og religionsvitenskap ved Universitetet i Tromsø for verdifulle kommentarer og innspill i arbeidet med artikkelen.

² [H. Gislesen], *Den kvindelige Virksomhed for Missionen. Et Afskedsord til Søstre*. Kristiania 1853: 41.

³ *Norsk Biografisk Leksikon*, bind IV, Oslo 1929: 441 ff.

Den svenske historikeren Inger Hammar hevder at feminismeforskningen har vært religionsblind ved å overse det religiøse utgangspunktet for kvinnefrigjøringen.⁴ Det finnes mange ulike oppfatninger om hva feminisme er, men ifølge Kristin Natvig Aas er et felles mål for retningene å endre den skjeve maktfordelingen mellom kjønnene.⁵ Det Hammar sikter til er de mange misjonskvinneforeningene som samlet seg til arbeid for sosial og åndelig virksomhet og som påvirket bildet av kvinnens rolle i samfunnet og i så måte virket emansipatorisk. Misjonsbevegelsen hadde allerede fra midten av 1800-tallet lik stemmerett for kvinner og menn i mange lokale foreninger og var følgelig uttrykk for en tidlig likestilling mellom kjønnene i demokratisk henseende. Derfor kan det ifølge Hammar hevdes at misjonskvinneforeningene ble kvinnefrigjørende i en lengre historisk sammenheng, og at de var samfunnsendrende.

Henriette Gislesen

Henriette Jacobine Martine Vibe ble født i Bergen i 1809. Etter farens død i 1814 vokste hun opp hos familien Aubert i Christiania. Hun ble gift med Christian F. Glückstad i 1829, og sammen tok de omsorgen for en av hennes nieser, Kristiane (senere Holter). Senere tok hun også omsorgen for en annen niese, Mamy, som døde like etter at hun var flyttet inn hos familien.⁶ Etter ni års ekteskap døde Glückstad. Dette medførte at enken gikk inn i en dyp personlig krise som igjen førte til en religiøs omvendelse. I 1854 giftet hun seg igjen, denne gang med Knud Gislesen som i 1856 ble biskop i Tromsø. Henriette Gislesen er kjent som forfatter og oversetter av flere religiøse skrifter.⁷ Ikke minst forbindes hennes navn med boken *En Moders veiledende Ord til sin Datter*, som ble utgitt anonymt i 1843, og som kom ut i seks opplag i Norge og ble oversatt til flere språk. Etter dette utga hun bøkene sine som “forfatteren av *En Moders veiledende Ord til sin datter*”. På 1800-tallet var det ikke uvanlig at kvinner gav ut bøker anonymt eller under mannlige forfatterpseudonymer. En grunn til dette var at man ikke ønsket oppmerksomhet rundt egen person, men en vel så viktig grunn var nok

⁴ I. Hammar, *Emancipation och religion. Den svenska kvinnorörelsens pionjärer i debatt om kvinnans kallelse ca. 1860–1900*, Stockholm 1999: 32.

⁵ Aas nevner retninger som marxistisk/sosialistisk feminisme, radikal feminisme, katolsk feminisme og liberalfeminisme, se www.snl.no/feminisme (lesedato 31. januar 2014).

⁶ I boken *Julegave for det barnlige Sind* (1845) skriver Henriette Gislesen om Mamy og hennes bortgang.

⁷ Av hennes forfatterskap kan nevnes: *En Moders veiledende Ord til sin Datter* (Christiania 1843), *Den kvindelige Virksomhed for Missionen. Et Afskedsord til Søstre* (Kristiania 1853), *Bekjendelse og Vidnesbyrd i Anledning af Splittelsen i Kirken* (Christiania 1857) og *Missionsbog. Oversat til brug i Missionstimer* (Tromsø 1859), samt *Erindringer fra det betydningsfuldste Aar i mit Liv* (Christiania 1861) som ble utgitt posthumt. I tillegg kommer Bolette Gjørs utgivelse av Gislesens brev hvor bispinnen omtaler misjonsarbeidet (B. Gjør, *Bispinde Henriette Gislesens Breve*, Kristiania 1885). *Norsk Forfatter-Lexicon* har en oversikt over hennes forfatterskap inklusiv artikler, J. E. Kraft, *Norsk Forfatter-Lexicon*. Christiania 1863: 211 f.

at kvinnene var redde for å bli oversett eller stemplet som kvinnesaksforkjempere i stedet for å bli vurdert ut fra bokens innhold. I kristne miljøer ble det sett på som en opposisjon mot den lutherske teologien at kvinner hevet røsten i det offentlige rom, og i strid med Hustavlen i *Luthers lille katekisme* (se under) hvor mennene skulle være familiens røst i offentligheten. Henriette Gislesens posisjon som enke opphevet til en viss grad den tradisjonelle kvinnerollen, da hun som forsørger for sin fosterdatter og husholdet måtte være familiens talerør. Det var i tiden som enke at hennes første bok ble utgitt.

Henriette Gislesens iver for misjonssaken oppstod etter omvendelsesprosessen i etterkant av den første mannens død. I denne prosessen fremhevet hun sin fetter, presten og språkforskeren Nils Vibe Stockfleth, som en svært viktig sjelesørger for henne på veien til omvendelse.⁸ Det var som enke hun stiftet sin første kvinnemisjonsforening på Eiker, og etter hvert kom hun til å stifte flere foreninger på Østlandet og i Nord-Norge.

Henriette Gislesen og misjonskvinnene

Misjonskvinneforeningene utvidet kvinnenes horisont fra hjemmets fire vegger til jordens ender, og disse gruppene favnet flere sosiale lag. Kvinneforeninger var på midten av 1800-tallet svært radikalt i mange miljøer i det norske samfunnet. Blant annet skriver teologen Hilde Margrethe Voll at Henriette Gislesen hadde et ambivalent syn på slike kvinneforeninger som hun på den ene siden mente var i strid med kvinnens posisjon i samfunnet, og på den andre siden mente var så viktige for misjonens utbredelse at hun ble en pådriver for å stifte stadig flere foreninger.⁹ Misjonskvinneforeningene til Henriette Gislesen var nemlig tuftet på et nytt foreningsideal ifølge misjonshistorikeren John Nome, der misjonsforeningene gikk fra å være en del av hjemlivs-harmonien til kvinnemisjonspioneren Gustava Kielland og over til å ha et målrettet fokus på egen og andres omvendelse og samvær om bønn.¹⁰ Forklaringen på denne ulikheten kan ifølge Nome finnes i bakgrunnen disse to kvinnene hadde. Kielland var prestekone og drev misjonskvinneforeningene i forlengelsen av prestens arbeid og i samsvar med datidens prestekoneideal om å holde et åpent hjem for misjonsvirksomhet, mens Gislesen ved oppstarten av sin første misjonskvinneforening var en nyomvendt enke som gjennom sin

⁸ Se [H. Gislesen] 1861: 5 ff, 25 f, 36, 91 ff, 110 og 144 f.

⁹ H. M. Voll, Framveksten av kvinneforeningene, i H. M. Voll, G. Lande og S. H. Steen, *Skjulte lys. Misjon og Kvinner*, Oslo 1985: 10–17.

¹⁰ J. Nome, *Det norske misjonsselskaps historie i norsk kirkeliv. Fra stiftelsestiden til Schreuders brudd*, Stavanger 1943: 94. Gustava Kielland regnes som ”kvinneforeningens mor” i Norge. Hennes kvinneforening i Lyngdal fra 1844 ble modell for andre kvinneforeninger.

oppvekst og sitt første ekteskap var “temmelig indifferent i religiøst henseende”. Hun ante ingenting om kristendom ifølge Nome.¹¹

Sosiologen Line Nyhagen Predelli og religionshistorikeren Lisbeth Mikaelsson drøfter i hver sine skrifter kvinnens posisjon i misjonsbevegelsen og sammenfatter den i begrepet “misjonsfeminisme”, en kristen form for feminisme som er knyttet til målet om å evangelisere og omvende ikke-troende. I så henseende er misjonskvinneforeningene et uttrykk for at kristendommen er kvinnefrigjørende når den bedrer kvinners kår og hever deres menneskelige status.¹² Men Henriette Gislesens ønske om å være en gudfryktig og teologisk konservativ kvinne gjorde at hun ble svært påvirket av kritikken mot misjonskvinneforeningene som emansipatoriske og et fenomen som trakk kvinnene ut av hjemmet. Resultatet ble at Gislesen ønsket å sette av et bestemt tidspunkt som alle kvinnene kunne gjøre sitt håndarbeid for misjonen på, slik at de ikke trengte å forlate hjemmet. Da kunne man føle enhet med kvinner som arbeidet med det samme samtidig, uten å måtte forlate sin tiltenkte plass i samfunnet: hjemmet. Ifølge Predelli var misjonskvinneforeningene viktige for misjonen på grunn av inntektene fra salg av håndarbeidet, men kanskje vel så viktig var “forbindelsen med Gud” under arbeidet.¹³ Predelli konkluderer med at misjonskvinnene har deltatt i egen frigjøring fra hjemmet, og de har bidratt til frigjøringen av norske kvinner ved å forandre det kulturelle synet på kvinner og lage alternative modeller for kjønnsrelasjoner gjennom sitt arbeid.¹⁴ Dette synet føres videre av kirkehistorikeren Kristin Norseth, som fremstiller Henriette Gislesen som en kvinneaktivist fra 1800-tallet.¹⁵ Norseth skriver at Gislesen levde ut ”den nye oppfatningen av kvinnelighet” og at hun derfor må tolkes som en moderniseringsagent og en bidragsyter til ”utformingen av den borgerlige kvinnerollen i det nye samfunnet”. Det er også skrevet flere biografiske artikler og småbøker om Henriette Gislesen, og hun omtales ved flere anledninger i studier som belyser misjonsarbeidet i Norge.¹⁶ Omtalene er en indikasjon på Gislesens posisjon i den tidlige norske misjonsbevegelse.

¹¹ Ibid: 93.

¹² L. Mikaelsson, *Kallets ekko. Studier i misjon og selvbiografi*, Kristiansand 2003; L. Mikaelsson, Kvinner og misjon. Et historisk perspektiv, i T. Strandenæs (red.), *Misjon og kultur. Festskrift til Jan-Martin Berentsen*, Stavanger 2006: 238; L. N. Predelli, *Contested patriarchy and missionary feminism: The Norwegian Missionary Society in nineteenth century Norway and Madagascar*, [Oslo] 1998: 185 ff.

¹³ Predelli 1998: 185 ff.

¹⁴ Ibid: 217.

¹⁵ K. Norseth, Bispinne Gislesen – en kvinneaktivist fra 1800-tallet, *Misjonstidende* 12/2009: 16–18.

¹⁶ Se E. Nerhus, *Bispinne og forfatterinne Henriette Gislesen. Til hundreårsjubileet for debutboken hennes*, særtrykk av *Jul Nordpå*, [Svolvær] 1943; L. Gjerløw, *Henriette Gislesen*, [Stavanger] 1922 og *Husmoderen*, Kristiania 1904: 255 f.

Björg Seland har skrevet en artikkel om kvinnes plass i den norske misjonsbevegelsen. Hun omtaler ikke Henriette Gisleen, men hun bringer inn den lutherske kallstanken og hvordan denne ble tolket forskjellig av konservative og radikale lutheranere på midten av 1800-tallet. Seland viser hvordan “personlig troende” kvinner i vekkelsesbevegelsene hadde et utvidet kristent kall. I tillegg til å være mor og bestyre hjemmet, var det hennes kall å være en “medkjemper” i kampen for utbredelsen av “Guds rike”.¹⁷ Seland deler kvinners holdninger til samfunnsordenen på slutten av 1800-tallet inn i tre posisjoner: det konvensjonelle kvinnesynet, åpen motstand mot det bestående kvinnesynet og skjult motstand mot det bestående kvinnesynet.¹⁸

Misjonskvinneforeningene

Misjonsforeninger for kvinner ble svært utbredt som kvinnefellesskap på midten av 1800-tallet. Det oppstod også misjonsforeninger for menn i Norge på 1800-tallet, samt annen foreningsvirksomhet som var knyttet til avholdsbevegelsen, arbeiderbevegelsen og “målrørsla” og som i mindre grad hadde egne kvinneforeninger.¹⁹ Fra den første misjonskvinneforeningen ble stiftet i Christiania i 1840, vokste antallet misjonskvinneforeninger til omlag 3500 ved 1900-tallets begynnelse.²⁰ Foreningene i Norge oppstod i kjølvannet av de mange vekkelsene i misjonsorganisasjonene som på ulikt vis knyttet seg til Hans Nielsen Hauges vekkelse rundt århundreskiftet 1800. Vekkelsene fokuserte på den personlige tro og misjonens nødvendighet, samtidig som man heget om den samfunnsoppfatning at kvinnen var mannen underdanig, særlig utenfor hjemmet. “Personlig tro” i vekkelseskristendommen ble i sterk grad knyttet til omvendelsen der enkeltmennesket møtte Gud og fant “tilgivelse for sine synder”. Den personlige troen er blitt satt i sammenheng med individualiseringen i resten av samfunnet. Berge Furre skriver at også kristendommen endret funksjon, og man kan se en forskyvning fra det kollektive til en individualisering: “[r]eligjøs individualisering og reformkrav fann svar i lokalsamfunnet og vart troverdig”.²¹ Misjonens nødvendighet ble begrunnet i det som blir kalt “Misjonsbefalingen” i Bibelen, hvor

¹⁷ B. Seland, “Called by the Lord” – Women’s Place in Norwegian Missionary Movement, i P. Markkola (red), *Gender and Vocation. Women, Religion and Social Change in the Nordic Countries, 1830–1940*, Helsinki 2000: 77.

¹⁸ Ibid: 69–90.

¹⁹ R. I. Larsen, *En salig røre – en undersøkelse av hvorfor vekkelsen i Tromsø på midten av 1800-tallet ble splittet i tre grupper*, Tromsø 2005: 23.

²⁰ For beskrivelse av misjonskvinneforeningenes fremvekst i Norge, se J. Nome 1943: 69–95. Kristin Norseth tallfester misjonskvinneforeningene i 1904 i *Norsk Biografisk Leksikon* (http://nbl.snl.no/Gustava_Kielland/utdypning, lesedato 31. januar 2014).

²¹ B. Furre, *Soga om Lars Oftedal*, Oslo 1990: 117.

alle kristne blir oppfordret til å misjonere for hele verdens befolkning.²² Som det fremgår av benevnelsen blir ikke dette tolket som en oppfordring, men som en befaling.

Misjonsaktivitet har ifølge Max L. Stackhouse tre kjennetegn.²³ For det første kjennetegnes den av universalisme. Universalismen er fundamentert i den religiøse selvforståelsen om at ”sannheten” er sann for alle mennesker. Altså finnes det én sannhet for hele menneskeheten. Videre kjennetegnes misjon av aktivitet. Siden det finnes bare én sannhet for alle mennesker, må budskapet også spres til alle gjennom aktiv handling. Det siste kjennetegnet ifølge Stackhouse er kosmopolitisme. Siden ”sannheten” er for alle og alle må få vite om den, har misjonsreligionene et globalt perspektiv. Dermed blir religionen transkulturell i forsøket på opplysning og frigjøring av dem som ikke tror. Religionsviteren Lisbeth Mikaelsson er skeptisk til Stackhouses universalisme fordi hun mener at den religiøse universalismen ikke er en nødvendig betingelse for misjonsaktivitet.²⁴ Innenfor vekkelseskristendommen i Norge på 1800-tallet hadde man en universell tolkning av det kristne budskapet og var derfor på linje med inndelingen til Stackhouse. På 1850-tallet var de to første punktene svært viktige for misjonskvinneforeningene som begrunnelse for å samles, mens det tredje punktet, det globale perspektivet, ble målet for virksomheten. Misjonskvinneforeningens hovedmålsetning var å samle inn penger til fordel for misjonsarbeidet i et globalt perspektiv så vel som i et diakonalt lokalt perspektiv, men samtidig ble foreningene en kvinnelig møteplass hvor man møttes og samtalte om huslige temaer, misjonsarbeidet og om den personlige troen. Den personlige troen var altså et resultat av vekkelsesforkynnelsen på midten av 1800-tallet og var en viktig del av dette århundrets kulturuttrykk.²⁵

Det ser ut til å være konsensus i ulike forskningsmiljøer om at forskjellen i andelen kvinner mellom politiske og religiøse grupper skyldtes den religiøse gruppens evne til å inkludere og

²² Misjonsbefalingen står i Mt. 28, 19–20: “Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler: Døp dem til Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn og lær dem å holde alt det jeg har befalt dere. Og se, jeg er med dere alle dager inntil verdens ende.”

²³ M. L. Stackhouse, *Missionary Activity*, i M. Eliade (red.), *The Encyclopedia of Religion*, vol. 9, New York/London 1987: 563 ff.

²⁴ L. Mikaelsson, ‘Misjon’ som religionsvitenskapelig kategori, *Norsk tidsskrift for misjon* 4/2001: 211 f.

²⁵ Kvinnens plass i vekkelsesbevegelser på 1800-tallet har vært debattert i forskningslitteraturen. Hanne Sanders gir en kortfattet oversikt over denne debatten i sin bok *Bondevækkelse og sekularisering* (1995: 185–188).

aktivisere kvinnene.²⁶ Inger Furseth legger vekt på tre faktorer når hun forklarer hvorfor kvinner var mer aktive i vekkelsesbevegelsen enn i den samtidige arbeiderbevegelsen:²⁷

1. Vekkelsesbevegelsene hadde plass til kvinner i organisasjonsstrukturen.
2. Rekrutteringspotensialet ble fordoblet når kvinner ble inkludert.
3. Kvinnene var en stabiliserende faktor gjennom familiebånd.

I denne drøftingen har det første punktet størst relevans. Furseth skriver at den ideologiske påvirkningen for å delta og de tilgjengelige rollene gjorde at kvinnene i vekkelsesgruppene fikk en høyere status her enn ellers i det norske samfunnet.²⁸ Den ideologiske påvirkningen var vekkelsesforkynnelsen til omvendelse, mens rollene kvinner kunne fylle var søndagsskolelærere, diakoner, foreningsledere og i vekkelsestidens første tid også forkynnere. Dette forarget legen Ludvig V. Dahl, som i 1862 skrev at man ikke ustraffet satte “Kvindes Følelser i Bevægelse”.²⁹ Dahl omtalte kvinnene som profetinner, en benevnelse som i Johannes’ Åpenbaring i Bibelen blir brukt om Jesabel om villedet og forførte Guds tjenere.³⁰ Han hevdet at deres vekkelsesmøter virket suggererende på andre kvinner, og at dette var grunnen til at så mange kvinner søkte til vekkelsesmiljøene. I Henriette Gislesens nærmiljø i Tromsø var det to store vekkelsesgrupper (Lammersianere og Indremisjonsforening) som samlet mange kvinner og hvor kvinnene fikk store handlingsrom i det kristelige arbeidet som diakoner, søndagsskolelærere, kvinneforeningsledere og ikke minst som selvstendige økonomiske bidragsyttere som på like fot med sine menn gav penger til misjonsarbeidet.³¹ I lokalavisen ble det uttrykt skepsis mot disse ledende kvinnene i vekkelsesmiljøene, noe som kommer frem i dette anonyme avisinnlegget:

[...] her have jo de aandelige Krinoliner været blevne satte i Spidsen og Mændene – idetmindste tilsynelatende – været rolige Tilskuere. At der ved en saadan Tingenes Tilstand ikke kan udvikles noget sundt christeligt Folkeliv, og at Følgen bliver Forvirring og Splittelse, burde Mænd og Fædre for lengst have indset. [...] Vi ville haabe, at Tiden der læger saa mangt et Saar, vil knuse denne Midtgaardsorm i vort Samfund.³²

²⁶ I. Furseth, Women’s role in historic, religious and political movements, *Sociology of Religion*, vol. 62, 2001: 112.

²⁷ Ibid: 125.

²⁸ Ibid: 117.

²⁹ L. Dahl, Om nogle aandelige Omgangsygdomme, *Folkevennen. Et Tidsskrift udgivet af Selskabet for Folkeoplyningens Fremme*, Kristiania 1862: 32 og 99.

³⁰ I Åp. 2, 20 i 1930-oversettelsen av Bibelen står det: “Men jeg har imot dig at du lar kvinnen Jesabel råde, hun som sier at hun er en profetinne, og som lærer og forfører mine tjenere til å drive hor og ete avgudsoffer.”

³¹ Larsen 2005: 36–39.

³² Tromsø Stiftstidende 9de Oktober 1859.

Det tradisjonelle kvinneidealet i det norske samfunnet var beskrevet i ”Hustavlen” i *Luthers lille katekisme*, og var felles lærdom for alle nordmenn som ble konfirmert. Til ektemennene står det: “Dere ektemenn, lev med forstand sammen med deres hustruer og gi kvinnen som det svakere kar, hennes ære som medarving i livets nåde [...]” – mens det til de gifte kvinnene står at “[k]vinnene skal underordne seg sine menn, likesom Sara var lydige mot Abraham og kalte ham herre.”³³ Dette medførte i praksis at mannen ble regnet som familiens representant i offentligheten som kunne uttale seg og bestemme på familiens vegne, mens kvinnen hadde ansvar for hjemmet og husholdningsdriften. Misjonskvinneforeningene ble derfor et fristed fra den mannlige dominansen ellers i samfunnet, fordi møteplassen var i hjemmene som ble bestyrt av kvinnene.

I enkelte tilfeller var de som deltok i disse tidlige kvinneforeningene fullstendig klar over at deres virksomhet ble sett på som et unaturlig trekk i samfunnsordenen, slik som i misjonskvinneforeningen i Gjerpen hvor noen kvinner ble nektet å delta av sine ektefeller fordi foreningsvirksomheten ble oppfattet som en motsetning til hva som var Guds vilje, jamfør Luthers katekisme.³⁴ Henriette Gislesen var pådriver for og leder av denne foreningen før hun flyttet til Tromsø, og det kommer frem at hun tok denne kritikken svært tungt. I boken *Den kvindelige Virksomhed for Missionen. Et Afskedsord til Søstre* skriver hun sågar at det er godt at foreningen ble nedlagt da hun flyttet fra Gjerpen.³⁵ For misjonskvinnene selv så ikke på sin virksomhet som motstand mot det bestående, eller i opposisjon mot katekismen, men snarere som en konsekvens av at den personlig troende burde ta del i den ansvarsbyrden som alle troende hadde: at alle mennesker må bli frelst, jamfør Bjørg Seland (se over).

Misjonskvinnenes valg stod altså mellom Hustavlen og Misjonsbefalingen som begge var viktige kirkelige dogmer og ble nøye presentert i kirkens konfirmasjonsundervisning. Det ser ut til at Misjonsbefalingen ble rangert som den viktigste, men som vi skal se var blant andre Gislesen samtidig opptatt av å understreke at man ønsket å bevare kvinnerollen slik den blir beskrevet i Hustavlen.

³³ *Luthers lille katekisme*, trykket i A. Brunvoll, *Den norske kirkes bekjennelsesskrifter*, Oslo 1984: 145 f. Den bibelske begrunnelsen for dette har Luther hentet fra 1.Pet. 3, 1–7.

³⁴ [Gislesen] 1853: 32 ff.

³⁵ [Gislesen] 1853: 54 ff og H. Winter-Hjelm i *Norsk Tidsskrift for Videnskap og Litteratur* 1853: 299.

Misjonsiveren medførte som nevnt et personlig engasjement også på det økonomiske plan. Et eksempel er madam Tygesen i Tromsø, som på 1860-tallet stod på en giverliste for faste bidrag til misjonen.³⁶ Her stod hun oppført på lik linje med de øvrige bidragsyterne, selv om hun ikke hadde noe eget økonomisk innkomme. Tradisjonelt skulle mannen, rebslager Tygesen som også stod på denne listen, stå for hele familiens bidrag. Men hun står altså oppført alene, med et eget økonomisk bidrag til misjonsarbeidet. Madam Tygesens økonomiske bidrag understreker omveltningen i samtiden. Kvinnene ønsket å stå som bidragsytere på like fot med sine menn, noe som indikerer et ønske om å være selvstendig når det gjaldt Guds rikes sak. Innsamlingsarbeidet i Tromsø var det bispinne Gislesen som var drivkraften bak, hvilket forteller at hun nok en gang hadde startet opp en misjonskvinneforening. Bispinnen forteller i et brev datert 23. februar 1857 at misjonskvinneforeningen hadde en liten bøsse som hang “i det yderste Værelse, hvori Enhver kan lægge efter sit Hjertes Lyst kun for Guds Ansigt, og hvad der indkommer, skal bruges til den indre Mission her paa Tromsø.”³⁷ Dette viser at noen av byens kvinner allerede året før indremisjonsforeningen (for både menn og kvinner) i Tromsø ble stiftet, hadde startet å samle inn penger til dette formålet. Kvinnene hadde ikke stemmerett i foreningens første tid, men misjonskvinnene i Tromsø fikk stemmerett i foreningen i 1872, altså omlag 40 år tidligere enn i samfunnet ellers og godt og vel 30 år før de fikk det på nasjonalt plan i Det norske Misjonsselskap. Det ser ikke ut til at det internt i foreningen var noen debatt i forbindelse med innføringen av kvinners stemmerett. En grunn til dette kan være at foreningen så på virksomheten som et personlig religiøst anliggende og dermed nær knyttet til den universelle misjonstanken om å spre den kristne tro til alle mennesker, jamfør Stackhouse.

En bispinnes veiledende ord til medkristne

Henriette Gislesen startet sitt forfatterskap som enke før hun ble gift for annen gang og før hun ble prestefru og etter hvert bispinne. Forfatterskapet hennes er sterkt preget av et ønske om å formane og veilede leseren inn på “den riktige vei”. Dette oppsummerer hun selv i forordet til *Erindringer fra det betydningsfuldeste Aar i mit Liv* som ble utgitt posthumt:

³⁶ Eksemplet er hentet fra Larsen 2005: 38.

³⁷ Gjør 1885: 136.

[...] saa har dog mit varme Ønske, min Sjæls hele Attraa været, at tale til Hans Ære, at befæste Troen paa Hans Forbarmelse og Kiærlighed i eget som i Andres Bryst [og] fremkalde [...] Længselen efter at lære Ham at kjende i al Hans Naade og Fuldsalighed [...].³⁸

Henriette Gislesen var også en ivrig brevsriver. Brevene som ble samlet og utgitt av Bolette Gjør, viser Gislesens misjonsengasjement.³⁹ Dette gjelder også andre brev som er funnet i arkivene (se under). En viktig del av misjonsengasjementet var forsøket på å synkronisere de ulike misjonskvinneforeningene som hun hadde vært pådriver for. Misjonskvinneforeningene varierte i størrelse. Den største foreningen i bispedømmet var trolig i Tromsø som samlet 60–70 kvinner fra byens øvre sjikt til møter to ganger i måneden.⁴⁰ Misjonskvinneforeningene var ikke bare “syforeninger” hvor man møttes og gjorde håndarbeid som igjen kunne selges til inntekt for misjonsarbeidet, det være seg skole-, sykehus- og kirkebygging eller andre prosjekter. På foreningsmøtene ble det lest høyt fra åndelig litteratur og reiseberetninger fra misjonsmarken i tillegg til at man sang salmer og ba sammen. Henriette Gislesen laget en egen “liturgi” for slike samlinger, og hun ivret for at foreningene skulle møtes til samme tidspunkt rundt om i landet fra klokken ni til klokken tolv, hver første og tredje mandag i måneden. Til foreningen i Bardal skriver hun: “Ja kjære, kjære Söstre paa Bardal! Gjörer dette, da ville I selv komme til at faa megen Glæde deraf [...]”.⁴¹ På denne måten mente bispinnen at man kunne føle “Åndens samfunn” med og for hverandre i misjonsforeningene. Videre kunne kvinner som ikke kunne forlate hjemmet, kjenne samme tilhørighet hvis de satte seg ned med misjonsblad og håndarbeid. Henriette Gislesen holdt i tillegg åpent hus i bispegården for “Tjenestepiger og fattige Koner” om torsdagskveldene, slik at de kunne samles for å lese oppbyggelig litteratur og synge sammen.⁴² I begge foreningene i bispegården var det ofte kvinnene selv (og da særlig bispinnen) som ledet samlingene og som fortolket de religiøse sannhetene. Dette var på 1850-tallet en nyvunnet rettighet for både kvinner og menn, etter opphevingen av konventikkelplakaten i 1842.⁴³ Men også i de misjonsforeningene hvor

³⁸ [Gislesen] 1861: IV.

³⁹ Gjør 1885.

⁴⁰ Statsarkivet i Trondheim (heretter SiT): Privatarkiver: P/L 412: “Henriette Gislesen”. Brev fra Henriette Gislesen til Madame Hansen i Bardal, datert 24. mars 1859.

⁴¹ SiT: Privatarkiver: P/L 412: “Henriette Gislesen”. Brev fra Henriette Gislesen til handelsmann Hansen i Bardal, datert 28. oktober 1858.

⁴² Gjør 1885: 137.

⁴³ Dette var en lov som forbød samlinger med fortolkning av Bibelen uten at det var en prest til stede. Alle nordiske land hadde en slik lov. Loven ble opphevet i Norge i 1842, som det første nordiske land. Se Larsen 2005: 20.

menn deltok, hadde kvinnene like rettigheter, samme talerett og ikke minst samme ansvar for misjonsaken, selv om de som oftest overlot ledelsen til mennene.

I brevene kommer også bispinnens dagligliv frem, i tillegg til at hun tegner et bilde av samfunnet og naturen rundt seg. I tiden etter giftermålet med Knud Gislesen blir hans virksomhet og helse et sentralt tema i brevene. Flere av brevene har også en administrativ karakter, og da særlig i et forsøk på å knytte misjonskvinnene sammen, men også som praktisk tilrettelegger for ektemannens visitasreiser. I tiden i Tromsø var hun ikke i utgangspunktet en “kvinne av folket”, men tilhørte samfunnets øverste sjikt, og dette var nok svært tydelig for dem hun brevvekslet med. Eksempelvis sendte hun portrettbilder av seg selv og biskopen til misjonsvennene i Bardal på deres forespørsel. I bispinnens brev kommer det frem at dette ble gjort fordi misjonsvennene ønsket å minnes besøket av bispeparet og derfor ville ha bildene synlige under foreningsmøtene.⁴⁴

I sitt første brev etter ankomsten til Tromsø i 1856 skriver Henriette Gislesen at “[h]er er saa vakkert på denne lille Ø, som lig en Smaragd indfattet i et Sølvkjæde ligger grøn, blomstrende og deilig, omsluttet av høie Snefjelde”.⁴⁵ Og hun forteller beskjemmet om hvordan hun gråt i Christiania før avreisen fordi hun trodde hun hadde sett en blomstrende rose for siste gang. Men alt var ikke bare vakkert. I senere brev beskriver hun frykten for naturkreftene, slik som i seilasen gjennom Saltstraumen i Nordland der vannet kokte og bruste som i en gryte og “hvirvlende Tragter skjød sig op fra Bunden og rev Baaden stærkt til Siden” slik at hele besetningen på seks mann måtte bruke all sin styrke for å få båten på rett kjøll igjen.⁴⁶ Og hun forteller om da bispeparets båt under seilas i uvær knakk en mast og mistet en mann på sjøen som druknet.⁴⁷ Bispinnen oppsummerer dette med at det var “Herrens vilje at så skulle skje”. Det er for øvrig et gjennomgangstema i de fleste brevene at det som hender er Herrens vilje, eller at det som er planlagt skjer dersom det er Herrens vilje. I så måte er hun representativ for en utbredt tanke i norske vekkelsesmiljøer med en defaitistisk skjebnetro som legger alt som skjer “i Guds hånd”.

⁴⁴ SiT: Privatarkiver: P/L 412: ”Henriette Gislesen”. Brev fra Henriette Gislesen til Venner paa Bardal, datert 11. september 1858.

⁴⁵ Gjør 1885: 124.

⁴⁶ SiT: Privatarkiver: P/L 412: ”Henriette Gislesen”. Brev fra Henriette Gislesen til Hr. Hansen og Madame Hansen i Bardal, datert 4. august 1858.

⁴⁷ Gjør 1885: 128.

Et konfliktfylt kvinneideal

Henriette Gislesen levde i en tid hvor kvinner tok til orde for frigjøring og rettferdighet. Den emansipatoriske bevegelsen ønsket hun ikke å være en del av. I boken *Den kvindelige Virksomhed for Missionen. Et Afskedsord til Søstre* henviser Henriette Gislesen til en lignelse i Matteusevangeliet om liljene på marken (Mt. 6, 28) og sammenligner kvinnene med markens liljer hvis lykke var å være rene, blide og elskelige for sine to herrer, Gud og husband.⁴⁸ Den tyske oversettelsen av denne boken het sågar *Die Lillie der Mission*.⁴⁹ Gislesens syn på mansrollen går også igjen i brevene hennes hvor hun omtaler mannen sin som sin “kjære Herre og Husband”, noe som korresponderer med den kvinnerollen som tegnes i *Luthers lille katekisme* (se foran).⁵⁰ Hun beskriver også kvinnen som en keiserinne som skulle styre og regjere i hjemmet, men at kvinnens vesen var å være uselvstendig “der efter Guds hellige Orden og Vilje, i Regelen slet ikke skal bestaa ved sig selv”. Kvinnen ble ifølge Gislesen ”kostelig for Gud” gjennom en stille og saktmodig fremferd.⁵¹ Henrik Winter-Hjelm oppsummerer sin bokanmeldelse av Gislesens bok med at hun tydelig er en motstander av “de mange overdrevne og uklare Emancipations-Ideer, som fra enkelte Hold i vore Dage har ytret sig”.⁵² Henriette Gislesen ble altså ikke ansett å være eller så ikke på seg selv som en kvinnefrigjører i sine bøker og brev. Men Henriette Gislesen klarte ikke eller ville ikke etterleve denne uselvstendigheten som bispinne i Tromsø på midten av 1850-tallet. Hun var i kraft av sin bispinnerolle allerede en fremtredende kvinne i samfunnet, med klare forventninger til å bestyre biskopens husholdning og være vertinne for offisielle besøk og for familier fra samfunnets øvre sosiale sjikt. Samtidig havnet hun mellom det tradisjonelle kvinnesynet og misjonsbevegelsens utadvendte fokus og som tilrettelegger for biskopens reiser. Dette kommer frem i brevene hun skrev fra Tromsø og i omtalene av henne etter hennes død i 1859.⁵³ Brevene viser hvordan hun fungerte som administrativ tilrettelegger for sin mann på reisene, hvor hun i ukene før visitasen var i kontakt med prester og handelsmenn i prestegjeldene med ønsker om praktiske tilrettelegginger i forkant av visitasene.⁵⁴ Til vanlig ble denne tilretteleggingen gjort av en stiftskapellan på bispekontoret eller av den lokale prost. I brevene skriver Gislesen også om hvordan hun reiste rundt sammen med biskopen,

⁴⁸ [Gislesen] 1853: 39f. I kristen ikonografi er liljen et tegn på renhet og uskyld og ofte brukt som Mariasymbol.

⁴⁹ Kraft 1863: 212.

⁵⁰ Gjør 1885: 138.

⁵¹ [Gislesen] 1853: 33.

⁵² Winter-Hjelm 1853: 300 f.

⁵³ Gjør 1885. Minneordet er trykket i samme bok, Gjør 1885: 172–178.

⁵⁴ SiT: Privatarkiver: P/L 412: ”Henriette Gislesen”. Brev fra Henriette Gislesen til handelsmann Hansen i Bardal, datert 25. mai 1858 og 9. juni 1858.

og at hun da hadde som strategi å vinne kvinnehjertene for misjonssaken rundt om i bispedømmet.⁵⁵ Det var ellers ikke vanlig at bispinnene ble med på visitasreisene i Hålogaland, sannsynligvis på grunn av barnepass og fordi visitasreisene var strabasiøse. Henriette Gislesens stedatter var flyttet hjemmefra før hun giftet seg med Knud Gislesen, og bispeparet var barnløse. Derfor var det ingen huslige sysler som holdt henne tilbake i Tromsø.

Henriette Gislesens kvinneideal ble til i skjæringspunktet mellom Luthers læreskrifter om hus og hjem og vekkelsesmiljøenes sterke fokus på Misjonsbefalingen og ønsket om å vinne det enkelte mennesket for Guds sak.⁵⁶ Frem til sin omvendelse var hennes kirketilknytning trolig ikke “indifferent” som John Nome har hevdet, men snarere en nasjonal kulturell plattform lik en grundtvigiansk kulturkirke. Etter omvendelsen hennes ble hun av sine veiledere ansvarliggjort for eget og andres liv, slik man kan se det i en bekjennelseskirke. I bekjennelseskirken er det individets tro (den personlige tro) og bekjennelse som samler kirken, ikke nasjonal eller kulturell tilhørighet. Den norske kirke var og er en sammensmeltning av disse to kirkeretningene, men som i dagens norske kirkeliv var debatten i Gislesens samtid preget av hvilken side man mente var viktigst. At Henriette Gislesen etter hvert ble mest opptatt av den personlige tro, skyldtes blant annet, i tillegg til hennes egen omvendeshistorie, at hun var en nær venn av vekkelsespredikanten professor Gisle Johnson.⁵⁷ Johnson ble regnet som den ledende norske teologen på konservativ side på slutten av 1800-tallet som leder av Den norske Lutherstiftelse og senere Det norske Lutherske Indremissionsselskap og som forfatter av oppropet “Til Kristendommens Venner i vort Land”.⁵⁸

Esther Nerhus skrev i 1943 at de fleste av de gamle misjonskvinneforeningene i Nord-Norge direkte eller indirekte var resultat av Henriette Gislesens virksomhet i bispedømmet. Nerhus skriver videre at bispinnen var minst like godt orientert i bispedømmet som sin mann: “Hun både preket og katekiserte, hun førte fortrolige samtaler med mange som søkte trøst og hjelp”.⁵⁹ Tidligere domprost i Tromsø, Kristian Nissen, stilte seg tvilende til denne

⁵⁵ Gjør 1885: 145. Henriette Gislesen var med på reisene etter invitasjon fra biskopen, se brev til madame Hansen, datert 24. mars 1859 i SiT: Privatarkiver: P/L 412: ”Henriette Gislesen”.

⁵⁶ Denne motsetningen kan også sees i nordisk kirkeliv i Søren Kierkegaards polemisering for “hiin enkeltes” tro mot grundtvigianernes “kulturkirkesyn” i Danmark, se C. Bach-Nielsen og J. H. Schørring, *Kirkens historie*, bd 2, København 2012: 463–470. Om denne debatten i Nord-Norge, se R. I. Larsen, *Religion og fiendebilder. Læstadianismen, statskirken og kvenene 1870–1940*, Tromsø 2012: 116.

⁵⁷ Gjør 1885: 124 f.

⁵⁸ Larsen 2012: 88 f.

⁵⁹ Nerhus 1943: 8–10.

påstanden.⁶⁰ Det er nok sannsynlig at omtalen hos Nerhus er en mild overdrivelse som kan forstås ut fra bokens hensikt om å være en hyllest til Henriette Gislesens arbeid. Det er likevel kjent fra brevene hennes at hun i misjonssaken ofte arbeidet svært selvstendig, mens biskopen gjennomførte sine møter med menighetenes ansatte og lærere. Det fortelles blant annet om et møte mellom Henriette Gislesen og en mann som etter å ha lyttet til hennes tale, inviterte bispinnen til Hattfjelldal for å preke om Jesus til lokalbefolkningen der.⁶¹ Hun var altså en aktet “taler” og veileder, men hun så ikke på seg selv som en predikant. Trolig satte Henriette Gislesen selv et skille mellom preken og vitnesbyrd, og oppfattet sine tekstutlegninger som vitnesbyrd om den personlige troen og ikke som prekener. For prekenarbeidet var etter hennes syn mannens oppgave.

Noe av det siste Henriette Gislesen gjorde før hun døde var å oversette *Missionsbog. Oversat til brug i Missionstimer* fra tysk.⁶² Boken fikk følgende posthume anmeldelse i *Norsk Kirketidende*:

[Boken] er Bispinde Gislesens Afskedsord til sine Missionssøstre, som hun her for sidste Gang har opmuntret til og styrket i den kjære kvindelige Virksomhed for Missionen. Den lille Bog er en klar, tydelig og tillige opbyggelig skrevet “Katekismus”, der i Spørgsmaal og Svar [...] egner sig fortræffelig til, hvad ogsaa Forf. ønsker, at forelæses i Kvindeforeninges Møder.⁶³

Boken blir altså omtalt som en lærebok (katekisme) for misjonskvinnene. Selv om boken er en oversettelse, viser den til holdninger som vi også finner i Gislesens egne bøker og brev. I en annen av Gislesens oversettelser, av franskmannen Adolphe Monod, plasseres kvinnen som underdanig mannen, men likevel som en viktig pådriver i mannens virksomhet så fremt innflytelsen ikke ble synlig i offentligheten.⁶⁴ Monods bok i Henriette Gislesens oversettelse vakte sterk forargelse hos den norske kvinnesaksforkjemperen Aasta Hansteen, som var “dypt betatt av kristendommen”.⁶⁵ Hansteen mente at Monod og Gislesen tok feil når de hevdet at kvinnen skulle være mannen underdanig fordi hun var skapt sist og syndet først. I stedet

⁶⁰ Jeg har lest Nissens eksemplar av boken til Esther Nerhus. Her har han gjort understrekninger i teksten, og ved dette utsagnet satt et stort spørsmålstegn i marginen. Riksarkivet (heretter RA): PA-0888 Kristian Nissen. Serie H: Biografier mm. H0009. Mappe 04: Bispinne Gislesen (1809–1859) 1943–1948.

⁶¹ Gjerløw 1922: 6.

⁶² Norseth 2009: 17.

⁶³ Utklipp fra *Norsk Kirketidende* (1859: 393) i Kristian Nissens privatarkiv. RA: PA-0888 Kristian Nissen. Serie H: Biografier mm. H0009. Mappe 04: Bispinne Gislesen (1809–1859) 1943–1948.

⁶⁴ A. Monod, *Kvindens Opgave og Liv i Evangeliets Lys*, Christiania 1861: 5 f.

⁶⁵ A. C. Agerholt, *Den norske kvinnebevegelsens historie*, Oslo 1973: 29. Anna Caspari Agerholt gjengir her et sammendrag av Aasta Hansteens bok *Kvinden skapt i Guds Billede*.

hevdet Hansteen at kvinnen var skapt i Guds bilde og skulle rangeres likt med mannen. Men blant misjonsfolket var det Gislesens syn som var det rådende, og bispinnen som så gjerne ville være mannen underdanig i samfunns- og trosspørsmål, ble læremester og frontperson for kvinner over hele landet også etter sin død. I en bokanmeldelse i Morgenbladet ble hun omtalt som et sant kristelig forbilde for en ekte luthersk natur som i iveren for å hjelpe andre fremstod som en ekte kvinne.⁶⁶

Henriette Gislesens ettermæle

I forbindelse med Henriette Gislesens død og begravelse i mai 1859, kom det flere uttalelser som understreket hennes posisjon som en kvinne som utfordret det lutherske kvinneidealet i samfunnet. Ektemannen Knud Gislesen skrev i et brev til hennes stedatter at bispinnen hadde overanstrengt seg for å vinne sjeler for Herren og for å hjelpe og trøste, styrke og veilede mennesker i sin kristne tro.⁶⁷ Prost Holmboe omtalte Henriette Gislesen i gravtalen som Guds gave til bispedømmet, som et bevis på Herrens nåde og et gudbenådet redskap i misjonens tjeneste. Alle disse egenskapene hadde i norsk kirkeliv hittil vært forbeholdt mennene. Holmboe tilhørte den konservative siden i norsk politikk og kirkelandskap, og var således ikke tilhenger av kvinnekamp og kvinnefrigjøring. Henriette Gislesen var både sjelesørger, veileder og taler, og ikke så tilbaketrukket som hun selv ønsket å være, og som ellers var god kutyme i 1850-tallets norske samfunn.

Ambivalensen i Henriette Gislesens kvinnesyn kan forstås i krysningpunktet mellom hennes standstilhørighet og omvendelsen hun gikk igjennom etter sin første manns død. Henriette Gislesens syn på kvinnen som et uselvstendig vesen kan knyttes til det som på midten av 1800-tallet var den rådende oppfatning. Det faktum at hun var født inn i én embetsmannsslekt og oppdradd i en annen, preget nok hennes samfunnssyn i den tradisjonelle retning hvor mannen var familiens representant i offentligheten mens kvinnen styrte hjemmet, slik det stod beskrevet i katekismen. Med omvendelsen kom et nytt og universalistisk kristendomssyn hvor det var blitt tvingende nødvendig for hvert enkelt menneske å ta standpunkt og bli såkalt “personlig kristen”, og dette gjaldt ikke bare menn. Gislesen havnet i skjæringspunktet mellom Hustavlens orden og misjonens spredning der også kvinner måtte omvendes individuelt. Misjonstanken i 1800-tallets vekkelse var sterkt knyttet til Misjonsbefalingen og fordret at det var alle menneskers plikt å bringe evangeliet videre til “de unåde”, jamfør

⁶⁶ Morgenbladet 18. desember 1885. Jeg har ikke klart å finne anmelderens navn.

⁶⁷ Gjør 1885: 173 f.

Stackhouses definisjon av misjonsaktiviteten. Med en slik grunntanke som samtidig ble knyttet til vekkelsens eskatologiske fokus, ble kvinnelig deltakelse nødvendig for at misjonsarbeidet skulle rekke lengst mulig før endetiden kom, jamfør Inger Furseths forklaring.

Avslutning

Er det mulig ut fra det gjennomgåtte materialet å hevde at Henriette Gislesens virksomhet var en form for misjonsfeminisme (jf. Predelli og Mikaelsson), og at hun var kvinneaktivist og moderniseringsagent for en ny borgerlig kvinnerolle (jf. Norseth)? Som nevnt innledningsvis finnes ulike oppfatninger om hva feminisme er, men at det er et felles mål for retningene å endre den skjeve maktfordelingen mellom kjønnene. Ut fra denne definisjonen vil det være ukorrekt å plassere Henriette Gislesen inn i slike rammer, fordi det ikke ser ut til at det har vært hennes intensjon aktivt å endre eller utfordre Hustavlens maktfordeling mellom kjønnene, ei heller å modernisere kvinneverollen. For det første holdt misjonskvinneforeningene sine møter i hjemmene, som ifølge det tradisjonelle samfunnssynet var kvinnens domene. Følgelig hadde kvinnene ikke forlatt hjemmet. For det andre hadde nok Henriette Gislesens sivilstand en betydning. Når hun startet opp med misjonskvinneforeninger hadde hun som enke en annen posisjon i samfunnet enn gifte kvinner. Hun ble regnet som mer selvstendig. Etter giftermålet med Knud Gislesen ble hun prestefru og etter hvert bispinne, begge roller medførte forventninger om at hun skulle støtte opp om mannens arbeid i menigheten og bispedømmet. I disse rollene hadde hun derfor en annen posisjon enn de fleste andre kvinner i samfunnet.

Dersom man legger til at “misjonsfeminismen” var kvinnefrigjørende med tanke på kvinnenes status i samfunnet, blir misjonskvinneforeningen helt klart et arnested for slike holdninger. Samtidig virker det som om Henriette Gislesen var klar over at misjonskvinneforeningsvirksomheten ble oppfattet som et “angrep” mot den bestående samfunnsorden, og derfor ble det enda viktigere for henne å markere sitt syn på kvinnen som et uskyldsrent og uselvstendig vesen under sine to herrer, Gud og husbond. Hun ønsket ikke å opponere mot samfunnsordenen, men i Bibelen (Acta 5, 29) står det at man “skal lyde Gud mer enn mennesker”, og dette gjaldt også “mer enn husbonden”. Dette er også referert i Pontoppidans forklaring til det fjerde budet som var den rådende katekismeforklaringen i

Norge på 1850-tallet.⁶⁸ Og Guds befaling til den kristne var å drive misjon, jamfør Bibelens misjonsbefaling. Som vekkelseskristen kunne Henriette Gislesen rett og slett ikke la være å misjonere.

Likevel ble hennes virksomhet i misjonskvinneforeningene, som man kan se av hennes ettermæle, en modell for samtidens og ettertidens kvinner. Line Nyhagen Predelli omtaler dette som “alternative modeller for kjønnsrelasjoner”. Misjonskvinneforeningsvirksomheten som modell for senere feminisme var snarere et resultat av virksomheten enn et predestinert mål. Henriette Gislesens virksomhet var definitivt kvinnefrigjørende, og da ikke i en politisk feministisk, men religiøs forstand. Slik sett vil Kristin Norseths definisjon av bispinnen som moderniseringsagent av den kristne kvinnerollen kunne være en passende beskrivelse, selv om den ikke ville sammenfalle helt med Henriette Gislesens egen forståelse.

Bjørg Seland omtaler som nevnt kvinners holdninger til samfunnsordenen i tre posisjoner, hvor den ene var en skjult motstand mot det bestående kvinnesynet. Her kan det hevdes at denne motstanden ikke var skjult for Henriette Gislesen, jamfør beskyldninger mot henne, men at motstanden absolutt var uønsket fra hennes side samtidig som misjonskvinneforeningene var tvingende nødvendig når det gjaldt menneskers frelse. I sine publikasjoner var Gislesen hele tiden tydelig på at hun ikke ville utfordre det bestående samfunnet, og slik sett var hun en representant for det Seland kaller det konvensjonelle kvinnesynet. Og samtidig er det i brevene og bøkene hun skrev menneskenes salighet som er hennes mål, og her er hun klar på at Gud ikke gjør forskjell på menn og kvinner – alle må møtes under korset, det vil si møte Jesus som sin personlige frelser. Og alle troende hadde et ansvar for å bringe dette budskapet videre. Slik har hun selv oversatt det:

Under Korset, Allesammen, af een Aand, af eet Hjerte; under Korset for at leve, under Korset for at døe, under Korset for at bestaae for Dommeren paa hiin store dag! Saligt da, i den, der skal være vor Dommer at erkjende den Samme, der var vor Forløser!⁶⁹

Henriette Gislesen virket i et krysningpunkt mellom det konvensjonelle kvinnesynet og en uønsket motstand mot det, der motsetningene ble godt synlige i læren hun forfektet og livet

⁶⁸ E. Pontoppidan, *Sannhet til gudfryktighet. Forklaring over Martin Luthers lille katekisme*, [Egersund] [2005]: 45. For drøfting av Pontoppidans betydning i Norge, se M. Brønsted, *Historien om Pontoppidans 'forklaring' i Danmark og Norge*, *Fund og Forskning*, bd. 12, København 1965.

⁶⁹ Monod 1861: 58.

hun levde. Hun ble en selvstendig og godt synlig lilje (jamfør eget bilde) ikke bare i hjemmet, men også i Hålogaland bispedømme og i landet for øvrig, fordi hun mente det var hennes kall ut fra Guds befaling og for misjonens sak. Og nettopp derfor ble hun, mot sin vilje, en høyt aktet organisator, foreningsleder og forkynner i Norge på midten av 1800-tallet, og en rollemodell for de mange norske misjonskvinnene.